

ВІНОК Т.ШЕВЧЕНКОВІ

59

УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛЯНСТВУ

ТА РОБІТНИЦТВУ

ПРО ЙОГО ПОЕТА.

29-а
223

„Вінок Т. Шевченкові“

Українському Селянству та
Робітництву про його поета

Український Учительський
Інститут

66

м. ОДЕСА
Манежна, 32.

:: Видання Обласного Комітету ::
У. К. П. Б. Херсонщини і Таврії.

216-13322

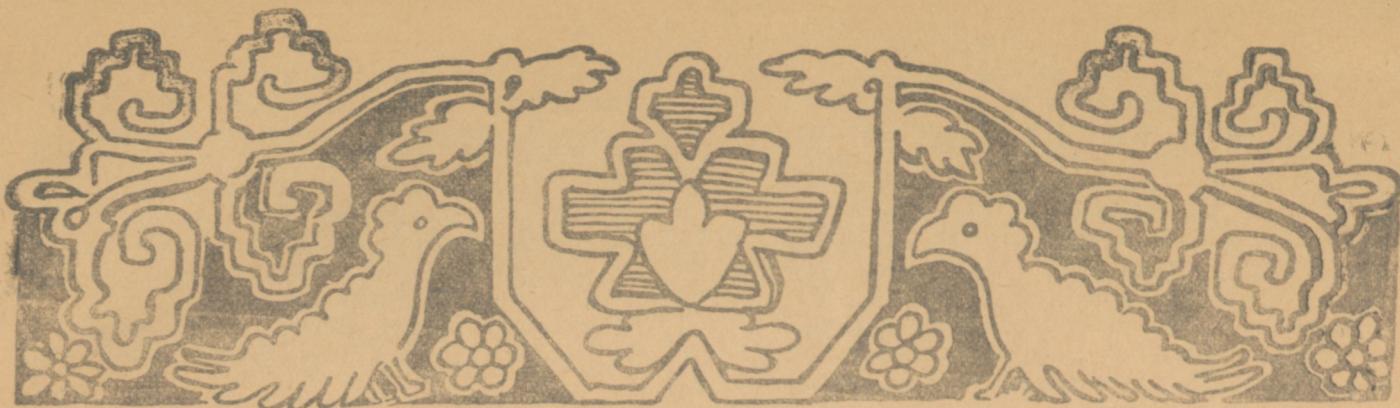
ЗАПОВІТ.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно,—було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу—отоді я
І лани і гори—
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того—
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте помянуть
Незлім тихим словом!

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ І.І. МЕЧНИКОВА

Життя Тараса Григоровича Шевченка.

25 лютого 1814 року в селі Моринцях в Київщині, в хаті простого селянина, нещасливого кріпака пана Енгельгардта, Григорія Шевченка родився хлопчик, якого при хрещенні названо Тарасом. Цей хлопчик, син кріпака, став найбільшим Українським письменником, великим поетом Тарасом Григоровичем Шевченком, батьком Українського письменства, а разом з тим і батьком Українського руху, який привів Україну до визволення від Московських царів та панів.

У маленького Тараса було ще двоє братів (Микита та Осип) та 3 сестри: Катерина, Орина і Маруся.

1816 року, коли Тарасові було лише біля 2 років, батько його переїздить до села Кирилівки. Гарна природа окрест села Кирилівки, рай земний, як його згадує Тарас, але цей рай існував в ті часи лише для панів, як про це каже сам Тарас Шевченко в своїм вірші:

„Даєш ти, Господи єдиний,
Сади панам в Твоїм раю.
Даєш високі палати,—
Пани ж неситі, пузаті.
На рай твій, Господи, плюють,
І нам дивитись не дають
З убогої малої хати!“

Про таку „убогу, маду хату“ Шевченко мріяв все життя:

Я тілько хаточку в тім раї
Благав, і досі ще благаю,
Щоб оч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі.

Яскраво відбилось українське село в душі Шевченка:

Село! І сердце одпочине...
Село на нашій Україні—
Неначе писанка: село
Зеленим гаем поросло;
Цвітуть сади, білють хати,
... а кругом
Широколисті тополі;
А там і ліс,— і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром:
Сам Бог вітає над селом!

Але це село, як і хати в селі, та й усі люде в селі були панські, себ-то власністю, „бидлом“ панів, які добре вміли вижимати всі соки з своїх кріпаків. Не-

волю та недолю мусив зазнати Шевченко ще з малих років, як сам він зазначає в своїх віршах:

„В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло.
Там неволя,
Робота тяжка, ніколи
І помолитись не дають“.

Але ця неволя та недоля не зробила з Тараса невольника: у неволі родивсь та виріс борець за волю, який нам заповідав навіки „боронити волю“, послав своє огнене прокляття «панам і нашим батюшкам-царям».

Знаком панської влади над селом були панські палати, неначе диво, збудовані на слюзах та кровавім поті кріпаків, палати, які навіки прокляті поетом:

„Веселі здалека палати—
Бодай ви терном поросли!
Щоб люди й сліду не нашди,
Щоб і не знали, де й шукати!“

Під додглядом матері та більшої сестри Катерини, які дуже любили малого Тараса, ріс він, не знаючи поки-що лиха. Але лихо було не за горами: 20 серпня 1823 року від тяжкої нужди та праці на панів лягла в домовину маті Тараса.

Батько Тараса, який не міг дати собі раду з маленькими дітьми, мусив оженитися у друге з удавою, яка мала 3 дітей. Лихі часи настали для Тараса. Тепер візнав він те «пекло» в хаті, про яке писав. Мачуха не любила Тараса і шукала лише випадків, щоб бити його. Скорі життя маленького Т. стало ще гірше: йому не було ще й 12 років, як умер його батько і він залишився круглим сиротою, якого били і за його і за чужі вчинки.

Але не такий був хлопець Тарас, щоб покоритись своїм ворогам. Він покидає батьківську хату, та йде шукати кращої долі; не лежко було шукати долі сироти-кріпакові і лише горе та слози чекали його. Ще за життя батька почав Тарас вчитись грамоті у дячка. До дячка і тікає він тепер. Тяжка неволя чекала його тут, бо він мусив працювати на дядка „тяжкого пяницю“, і коли навчивсь читати псалтиря, дяк посидав його читати над покійниками, лишаючи йому за це десяту копійку. Через два роки Тарас, який мав великий хист до малювання, покидає цього дяка та йде у Лисянку, до другого дяка, що вмів малювати ікони, прохати взяти його вчитись малюванню. Алезамісць малювання мусив носити дякові воду та терті фарби. Через 3 дні Т. тікає до другого дячка-маляра, який подивившись на ліву руку Тараса

виршив, що Тарас не має хисту до мальстрма, і тому 13-літній хлопець вертається до рідного села, де й наймається пасти овець. Але залишилася пастухом така людина як Тарас не могла: він мріяв про щось інше. Пробували з нього зробити хлібороба, але й хлібороба з нього не вийшло. Тарас подався до дяка в с. Хлинівку читись млювати. Дяк згодився взяти його, але на це треба було сироті-кріпакові взяти дозвіл у пинського управителя Дмитренка. Пішов Т. до Дмитренка, а той, замісце дозвіла, послав його до кухаря, щоб читись куховарити. Але й кухар з Тараса вийшов такий, як і пастух: замісце куховарення він млював кралькома; його били, але потім вирішили зробити з нього козачка, себ-то лакея і послали до панича Енгельгардта у Вільну (в 1829 році). Не на те родився Тарас, щоб подавати панові люльку, яка лежала біля пана, або шклянку води, він знову береться до млювання. Раз пан, вернувшись уночі до дому, застав Тараса за млюванням: його за те тяжко вибили різками, але ж пан, стративши надію зробити з нього лакея, віддає Тараса читись мальстрму. Скоріше пан переїздить до Петербургу.

Тут Шевченко знайомиться з своїм земляком — художником (маларом) Сошенком, який, помітивши у Шевченка великий хист до мальстрма знайомить його з великим художником того часу Брюловим, російським письменником Жуковським та іншими. Всі ці люди заходилися визволити Шевченка з неволі, але пан його потребував за це багато грошей. Брюлов намлював портрет Жуковського і гроши, за які пропали портрета, віддали панові Шевченка, і таким чином Шевченко став вільним. Це було 22 квітня 1838 року, день найяніший в житті Шевченка.

Він тепер працює в Художній Академії, учиться млювати, а тим часом для себе власне пише українською мовою, мовою рідного села, вірші. Ці вірші були надруковані в Петербурзі в 1840 р. невеличкою книжкою під назвою «Кобзарь».

В «Кобзарі» Шевченко писав про долю сучасних ному українських селян та споминки про славне минале України, коли козаки полягали своєю та ворожкою кров'ю степі України, боронячи від ляхів-панів свою волю.

Російські письменники лаяли Тараса Шевченка за те, що він писав лише про життя селян та боротьбу їх з панами виключно рідною йому селянською українською мовою — «мужичим поетом» і радили йому писати краче по-російські. Але Тарас відповідав: «Хоч і мужичий, аби поет» і писав для рідного села, для рідного краю, рідною мовою.

«Кобзарь» Шевченка визвав великий рух на Україні. Всі, хто почував кривду України, хто болов душою за обездолених панами та Московськими царями українських селян-кріпаків, широ привітали «Кобзаря» Шевченка, як огнене рідне слово, яке будило совість навіть у панів, що не хтили й визнавати себе українцями.

Шевченко в «Кобзарі» «плакав, тужив, мертвих будив, живих поривав, хмарі ламав», звав рідний край до визволення з неволі, до боротьби за рідне слово, за волю...

Тарас бачив кривду українських селян, бачив українське село:

„Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли—
Німі на панщину ідуть,
І діточок своїх ведуть”.

Це враження села, всієї України в неволі, визи-
вас у Тараса повний вогню та жалю вірш:

«Світе тихий, краю мілій,
Моя Україно!
За що тебе сплюндовали,
За що, мамо, гинеш?»

Шевченко вертає до Петербургу.

Настрій його становиться більш революційним: від сліз над народнім горем та від млюнок народного гніву, він переходить до гострої сатири політичного змісту, сатири, в якій він виливає свій гнів на тих, хто забув рідний край, відчувається рідного народу та поєднується з гнобителями України, та на того, хто глушив усяке життя, не тільки на Україні, але і в Росії — на царя Миколу I.

Шевченко встає за правду проти кривди і у вступі до поеми «Сон» кликає до тих, хто забув про це:

«Схаменіться:
Усі на цім світі,—
І царята, і старчата,—
Адамові діти!»

Поет навіть сумує, що він не осліп — краще було б, щоб не бачити людського горя та муки:

«Очі, очі!
На що ви здалися?
Чом ви з-малку не висохли,
Слізми не злилися?»

Скінчивши Художню Академію на початку 1845 р. Шевченко рушив на Україну, щоб продовжувати свій нерівний бій з кривдою за волю, свою боротьбу з головним ворогом волі — царем Миколою I.

В Києві Шевченко вступає до «Кирило-Методіївського брацтва», яке ставило метою просвіту та визволення Українського народу з одного боку, та визволення всіх славянських народів. По програмі цього брацтва кожний народ мусив утворити республику з власним урядом, мовою, літературою; ці республіки утворювали конфедерацію, або спілку. Брацтво бажало загальній рівності та однакового для всіх громадян прав, волі особи та віри, викоренення рабства, загальній народної освіти і т. ін.

Шевченко, врождений бунтарь, прієднується до цього революційного руху.

Коли брацтво було видане владі одним зрадником, Шевченка було заарештовано 5 квітня 1847 року.

Царська рука Миколи I скопила Шевченка та його товарішів, як великих злочинців, щоб судити та покарати їх за те, що вони хтили просвітити народ, знести кріпацтво, помирити славянські народи. Шевченка кинуто у Київську, а потім у Петербурзьку вязницю, та почато слідство. Шевченко відповідав, що скрізь чув тяжкі нарикання на царя та його уряд, бачив неволю Українського народу, де всі клянутуть свою долю, та той час, коли народились, тому і писав такі вірші. За ці вірші та те, що «хтів він збудувати Україну без холопа і без пана», присудили одати його до Оренбурзького війська, та заборонити йому писати і млювати. В голій пустині, провів Шевченко біля 10 років, в військовій неволі, згадуючи свою Україну, за щиць любов до якої так страшно його покарано. Там жив він тільки надію:

«Може ще я подивлюся
На мою Україну»

та благав Бога:

«Дай дожити, надивитись,
О Боже мій мілій,
На лані тії зелені
І тії могили!
А не даси, то донеси
На мою Країну
Мої слізози; бо я, Боже,
Я за неї гину!»

Народні повстання примусили царя Олександра II змінити тяжкий гњот Миколи I на більш ліберальну

владу. Дано було волю всім страждавшим за волю в вязницях та в засланні. Визволення Шевченка з неволі затягнулось і лише 21 липня 1857 року одержано наказ про його звільнення. 31 липня він відправляється в човні по морю до Астрахані, а звідти на пароплаві до Нижнього Новгорода. Тут мусив жити під доглядом поліції, позаяк Шевченкові заборонено було вступ до столиць. Нарешті в день своїх родин — 25 лютого 1858 року одержав Шевченко відомість про дозвіл на в'їзд до столиць. Через Москву Шевченко іде до Петербургу, куди приїздить 26 березня. Але душою Шевченко рвався на Україну, де мріяв мати свою хату над Дніпром. Пробачився тут з сестрою Ориною, але гризла його думка про кріпацтво.

За разом з селянами про їх долю заарештували знов Тараса і потягнули до Києва, у кріпость. Губернатор випустив його, але мусив він жити у Києві під доглядом поліції, а потім переїздити до Петербургу.

Шевченко розумів, що просвіта народу багато діопомогла в визволенню України і тому склав для народу «Букварь».

Турбувався він про визволення своєї сім'ї з неволі і за кілька місяців до смерті довелось йому дожити до счастья визволити свою родину з неволі. Але у поета боліла душа за увесь народ український. 19 лютого 1861 року він по чуткам чекав про це маніфесту і коли довідався, що маніфесту нема, впав на ліжко і зарідав.

Так і не довелось Тарасові Шевченкові за життя зіннатись про визволення народу від кріпацтва. Ще з осені 1860 року став він недужати і 26 лютого 1861 року його не стало. Той, хто все життя мріяв про волю народу, хто визволенню народу віддав все життя,

вмер не діджавши маніфесту, який вийшов через тиждень після його смерті.

Похоронено Тараса в Петербурзі і труну його по Козацькому звичаю покрито було «червоною китайкою».

Але, памятаючи заповіт Шевченка:

«Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого
На Вкраїні мілій:
Щоб лані широкополі
І Дніпро, і кручи
Було видно — будо чути,
Як реве ревучий», —

тіло Тараса перевезено до Києва та похоронено над Дніпром на Чернечій Горі і насипано над ним високу могилу. Ця могила, як велика національна святість, поруч з могилами інших борців за волю народу, мусить бути святістю не тільки для України, бо це могила того, хто заповів боротьбу за волю:

«Поховайте, та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!»

Могила того, хто по чесному козацькому звичаю ліг в домовину «червоною китайкою повитий», хто передбачав всесвітню волю і заповідав в часі, коли червона китайка, як прапор волі взів'ється над світом:

«І мене в сем'ї великий,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте помянуть
Неслім, тихим словом!

Шевченко і соціалізм.

Питання про соціалізм Шевченка давно порушено, перші підніс це питання С — о в своїй розвідці: «Т. Г. Шевченко і його думки про громадське життя», уміщений в числі Драгоманівської «Громади». Зачеплене питання С — о вирішує в позитивному смислі, визнаючи, що громадські погляди Шевченка справді є поглядами соціалістичними.

В тому ж самому числі «Громади» уміщено розвідку Драгоманова: «Шевченко, українофіл і соціалізм», в якій також, як показує назва, зачеплено питання про соціалізм Шевченка. Але висновки, до яких прийшов Драгоманів, цілком протилежні тим, до яких прийшов автор попередньої розвідки; на думку Драгоманова, Шевченко не має нічого спільного з соціалізмом, його соціально-політичний радикалізм ні трохи не переважає радикалізму старозавітних пророків, до яких він так очевидно звертається.

Коли від семидесятих років минулого століття звернемося до наших часів, то побачимо, що сучасна критична література теж не обмінає питання про відношення Шевченка до соціалізму. З наших сучасників цього питання торкається між іншим А. Луначарський в двох своїх невеличкіх розвідках: видані на українській мові брошурі: «Великий народний поет», та статті в «Дзвоні» за 1914 р., під назвою: «Шевченко і Драгоманів». Погожуючись з Драгомановим в тім, що Шевченкові не була відома справжня теорія соціалізму, Луначарський, однак, не вважає можливим відмовляти Шевченкові в називі соціаліста. На його думку, хоча Шевченкові й бракує теоретичного соціалізму, все ж таки ми повинні визнати найбільш правильним? З ким мусимо погодитися: чи з Драгомановим, який не вбачає в думках Шевченка ніякого соціалізму, чи з С — о, Луначарським та Вінніченко, які не відмовляють Шевченкові в називі соціаліста, хоч і по ріжному змальовують цей шевченківський соціалізм?

Переходячи до розвязання цього питання, ми насамперед повинні зазначити, що світогляд Шевченка зазнав еволюцію, яка характеризується зростом ради-
кализму, як політичного, так і громадського. Як що

порівнямо твори першого періоду діяльності Шевченка з творами другого періоду, то ця еволюція стане

для нас цілком очевидною: в останніх своїх творах Шевченко зовсім не той Шевченко, яким ми знаємо

на підставі попередніх творів. Коли раніш його увага була обернута в бік минулого України, в бік козаччини з гетьманчиною, то тепер всю свою увагу він сконцентрує на майбутньому, і там, а не в минулому, шукає здійснення свого громадського ідеалу. Коли раніш політичні елементи його світогляду мали перевагу над соціальними, то тепер соціальні елементи мають перевагу над політичними. Коли раніш головним предметом його думок і турбот була Україна, то тепер цим предметом є вся людськість, з її горем і радощами. Національна струна не перестає бреніти в серці поета, але вона бренить тепер в супроводі інших струн, утворюючи з ними багату й пишну загально-людську сімфонію.

На ґрунті такого широкого світогляду дуже лехко могли народитися ті думки і змагання, які мають безпосереднє відношення до соціалізму. І вони дійсно народилися. Одною з цих думок є думка про те, що земля повинна бути громадською власністю. Звертаючись до панів, поєт каже:

„По якому правдивому
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердечним людом
Торгуете?“.

Земля визнається тут всім принадженою, торговля нею рішуче забороняється. Проголошуєчи однакове право всіх на землю, Шевченко додержується трудового принципа,—працю він визнає необхідною умовою користування землею. З цього боку дуже красномовні слова його молитви:

„Трудящим людям, Всеблагий,
На їх окраденій землі
Свою Ти силу нізноши!“.

Земля визнається тут принадженою працюючим. Хъюгичним висновком з цього була вимога повного скасування поміщицького землеволодіння і повне знищення всякої панства. В одному своєму вірші Шевченко цілком однозначно говорить, що його народ тільки тоді був бы щасливим,

„Як би не осталось
Сліду панського в Україні!..“

Зрозуміло, що того самого бажає поєт всьому світові: скрізь він хотів би бачити землю в руках працюючих, а всяке панство—до останку викорененім.

Звідси один тільки крок до думки про повну перебудову сучасного соціального устрою, про повне оновлення світу. В багатьох віршах Шевченка просвічує надія на те, що з ходом часу життя людське цілком перетвориться, цілком оновиться, завдяки перевозі вищої справедливості. Це лейт-мотив його останніх творів, який, розуміється, був лейт-мотивом самої кущі поета. „Чи буде правда між людьми?“, запитує він, і одповідає:

„Повинна бути! Бо сонце стане
І осквернену землю спалить“.

І в іншому місці:

„Сонце йде
І за собою день веде“.

Бажаючи надати своїй думці художню форму, Шевченко звертається до Біблії і, слідом за Ісаїєм, прирівнює сучасний світ до „ніви неполітої“, допустині безводної, що не має ні озер, ні жадної рослини, настання ж нового світу здається йому оживленням, появою на ній гаїв, лугів, зелених берегів з запашними квітками, з веселим пташством.

Пекуча жадоба повного оновлення світу, й тихий сум з приводу того, що ще немає оповісників такого оновлення дуже яскраво й поетично висловлені в цьому невеличкому вірші:

„І день іде, і ніч іде..
І, голому скопивши в руки,
Дивуєшся: чому не йде
Апостол правди і науки?!“.

Про яку „правду“ тут говориться?—Очевидно, не про скасування панщини, позаяк це писалося на прикінці 1860 року, коли питання про панщину в Росії вже було пріципово вирішено. Дивно було б, якби Шевченко чекав апостола той правди, про яку так багато писалося і в російській і в українській літературі і про яку так красномовно промовляли натхнені твори самого Шевченка. Очевидно, тут мова йде про саму радикальну перебудову людського життя, перебудову на підставі братерства й рівності. Але хіба в ті часи ще не було оповісників цих нових форм життя, хіба не було окличників соціалізму?—Так, вони були, але Шевченко або не зінав їх, або, хоч зінав, та не визнав справжніми апостолами.

Сподіваного оповісника правди Шевченко називає також апостолом науки.—Якої ж науки? Очевидно, науки про громадське життя, про найкращі засоби за длясягнення високих ідеалів людськості. Ця наука, на думку поета, буде провідницею в світі царства майбутнього. Про цю науку говорить поєт і в інших своїх творах, напр., в переробленні XI псалма знаходимо такі слова, які вкладає поєт в уста Єгови:

„Возвеличу
Малих отих рабів німіх!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово“...

Слово, себ-то проповідь і наука, і тут визнається стороєм і оборонцем всіх поневолених. Ще сильніше промовляє поєт в іншому місці:

„Правда оживе,
Натхнене, накличе, нажене
Не ветхе, не древле слово
Розтлінне, а слово нове
Між людьми криком пронесе“..

Тут нове слово, нова наука, т. е. наука, на якій буде збудовано майбутнє життя, протиставляється стародавньому слову, т. е. тому світогляду, який є підставою сучасного ладу, засудженого поєтом на мілкі винищенні.

Але не тільки розвиток знання є шляхом до краї її будуччини, велику роль в цьому напрямку відіграє також розвиток промисловості. Погляд на промисловість, як на фактор людського поступу, фактор, який нарешті-решт спричиниться цілковитому знищенню сучасного політичного й громадського устрою, дуже яскраво висловлений в оцих рядках Шевченківського щоденника: „Великий Фультон і великий Уатт! Ваше молодое, не по дням, а по часам растущее дитя в скором времени покрет кнуты, и... а дипломатами и помѣщиками только закусит, побалуется, как школьник леденцом. То, что начали во Франції энциклопедисты, то довершил на всей нації планетъ ваше колосальное, гениальное дитя. Мое пророчество несомнѣнно“.*). Не дивлячись на те, що цензура попсуває це місце щоденника, немає ніякого сумніву в тім, що тут мова йде про повне скасування клясового устрою, а також в тім, що засобом за длясягнення цієї мети тут визнається розвиток торгу й промисловості.

Після всього сказаного цілком очевидна помилковість твердження Драгоманова, ніби-то радикалізм настання ж нового світу здається йому оживленням Шевченка ні скільки не переважає радикалізму старозавітних пророків і ніби-то твори цих останніх були запашними квітками, з веселим пташством.

Пекуча жадоба повного оновлення світу, й тихий сум з приводу того, що ще немає оповісників такого оновлення дуже яскраво й поетично висловлені в цьому невеличкому вірші:

*.) Твори Т. Шевченка, т. II, стр. 240. Спб. 1911. Як відомо, Шевченко писав свій щоденник по-російському. Не робимо погрешності на українську мову, щоб ні в чим не порушити характеристики його ідеології.

головним джерелом громадських поглядів українського поета. Ні у Ісаї, ні у Сремії, ні у Амоса, ні у Осії і ні у кого з інших пророків, не дивлячись на всю їх ворожість до багатих і любов до бідних, ми не знаходимо той глибокій думки про цілковите переворення громадського устрою, яка відогравала як бачимо, таку велику роль в поглядах Шевченка. Це підтверджає, значна частина тих віршів, в яких Шевченко висловлює свої реформаторські погляди, мають під собою біблійну підставу, але це тільки підстава, а на цій підставі поєт виводить свою власну надбудову, яка цілковито змінює характер запозиченого сюжету. Порівняймо, напр., розділ XXXV пр. Ісаї з тим віршом Шевченка („Радуйся, нива неполітая“), для якого цей розділ є літературною основою. На перший погляд, принципової різниці між поєднанням тут немає, таємниця Шевченка є ніби-то тільки віршоване оброблення біблійного тексту. Але коли ми зробимо порівнання уважливо, то прийдемо до іншого висновку, бо побачимо, що тоді як в пророцтві Ісаї мова йде тільки про нечестивих та неправедних, віщування Шевченка підіймає питання про робіт і владик, що надають їм відповідь на відповідь на цьому питанні.

Таким чином ніяк не можна сказати, як це робить Драгоманів, що своїми громадськими поглядами Шевченко заздає єврейським пророкам. Ні, Шевченко є значно далі цих пророків, іх творам він дав своє власне розуміння, свою власну інтерпретацію. Він любить до них звертатися, бо високо цінує ту глибоку поезію, яку знаходить у них, але їх думки і настрої він пропускає крізь призму власного світогляду, власних бажань і стремлень. Крізь цю призму він дивиться не тільки на пророків, а й взагалі на Біблію, і не тільки на Біблію, а й взагалі на релігію. Для нього Бог є втіленням справедливості і свободи,—де царє Бог, там не може бути ніякої неволі—ні особистої, ні національної, ні клясової. Ні волі, ні рівності поки що немає на землі, царство Бога є справа майбутньо-

го. Тому що Шевченко так любить старозавітних пророків, Справді, вони кажуть про царство Бога, про ті часи, коли всі народи пізнають Бога і будуть виконувати його заповіти. Шевченка приваблюють ці біблійні епісоди майбутнього царства, тільки він надає їм свої власні кольори, користуючись своєю політичною та соціальною ідеологією.

Слідом за старозавітними пророками, Шевченко змальовує майбутнє настання нового світу, як суд Божий, як кару Божу, як якийсь катаклізм з героя, кажучи словами Драгоманова, Але цілком зрозуміло, що ці катаклізи, ці суди Бога є тут тільки поетичною аллегорією, в якій захована цілком твереза думка поета: Шевченко добре знає, що до майбутнього царства соціальної правди веде шлях людського поступу, поступу во всіх царинах життя, осебливо ж в царині науки та промисловості. Вищенаведені уривки з „Кобзаря“ та щоденника не залишають тут місця для сумнівів. Шевченко знає також, що без кріавої боротьби тут не обійтися, що шлях до майбутнього є шляхом відкриттям світів, вагаючи на цьому питанні.

Підводячи підсумок всьому сказаному, ми повинні зазначити, що Шевченко своїми поглядами дійсно близько стоять до соціалізму хоч і даремно було б шукати у нього розвиненого соціалістичного світогляду. Зрозуміло також, що джерелом соціалістичних підходів Шевченка треба визнати не ознайомлення з теоретиками західно-європейського соціалізму, а уважливе відношення до тих життєвих явищ, які він бачив кругом себе і над якими так любив раздумувати. Цілком натурально, що при таких умовах в соціалізові Шевченка не могло не бути значних прогалин, але зрозуміло також, що ті зерна соціалізму, які ми знаходимо у нашого „Кобзаря“, набувають тим більшого значення, як самостійний витвір геніальної інтуїції.

М. Гордієвський.

Жіноча доля в творах Шевченка.

Така її доля... О Божі
мій милій!
За що ж ти караєш
Її молоду?
Пошли ж ти її долю,—
вона молоденка—Бо
люди чужі її засміють.

Велика сучасна Російська революція стала чинником надзвичайно важкої доби в історії всього світу. Положена границя між старим миром капіталу, і почалася будівля нового життя без паразітів поміщиків та капіталістів. Революція принесла визволення всім працюючим, а в тім числі жінкам, які урівнюються з чоловіками у всіх правах і які закликаються до будівлі нового життя.

Розуміється, що жіноча доля не є щось цільне для всього суспільства. З одного боку перед нами в житті їшла боротьба буржуазних жінок, які несміло добивались поліпшення своєgo окремого становища шляхом доступу до професій лікарів, адвоката, виборчого права. З другого ж боку провадилася напружена боротьба жінок-робітниць та селянок, які направляли свої зусилля до великої цілі звільнення працюючих всього світу від економічного та духовного рабства, але це могло здійснитися тільки тоді, коли жінки свої змагання за крашчу долю зіллють з робітниками всього світу, бо без перебудови життя людськості на началах соціалістичних-трудових, ніякі егоїстичні

поліпшення життя окремих осіб не розкують тих кайданів, в яких перебуває буржуазна жінка в духовнім відношенні, а селянка і робітниця в духовнім матеріальнім. Визволення жіночої долі взагалі тісно звязано з перебудовою капіталістичного устрою пролетаріатом всесвіту. І він звільнить від рабства не тільки себе, але й тих, хто був його ворогом.

Розглянемо ж ті етапи поступу в розвиткові жіночого питання. Зі старих часів історії людськості жінка була в рабськім становищі: у народів Малої Азії жінка—раба, у Греків вона полураба, у римлян вона позбавлена політичних прав, Християнська віра внесла деякі зміни в правові становища жінки, але це було тільки з боку теоретичного, що перед Богом всі рівні, це тільки на словах, а на ділі жінка залишалася рабою. Середні віки, коли католицтво держало Європу в своїх йохових лапах, навіть королів ціліх націй, не принесли поліпшення жіночої долі. По мірі переходу життя до капіталістичного устрою, коли жіноча праця починає примінятися на фабриках та заводах на рівні з чоловічою, питання про рівність жінок соціалістичними партіями ставиться гостро й рішуче правдиво на шлях пролетарського визволення. Ці партії вперше на конференції в Брюсселі 1891 р. внесли пункт про рівноправність жінок, зазначаючи, що вони вимагають загального прямого, рівного виборчого права: вибирати і бути вибра-

ною для всіх без ріжниці полу, крім того одміні всіх законів, що ставлять жінку нижче чоловіка в громадськім, чи приватно правовім відношенні.

Боротьба розпочалась занадто гостра, але на далі, колі капіталістичний устрій набував сили при своєму розвиткові, доля фабричної робітниці тільки стає гіршою, бо, заміняючи у станка чоловіка, вона одержує за ту ж працю платню далеко меншу. Все це довело б сім'ю робітника до вимиряння, коли б не ця революція, яка вирве в решті з капіталістичних лабет труд. Не в кращому становищі перебувала сестра робітниці—селянка. Під час кріпацтва вона всі свої сили покладала на те, аби одробити панщину, та заробити собі й дітям на шматок черствого хліба. Все її життя проходило літом на панських ланах під пекучими проміннями сонця, де вона примушена була силою тяжких обставин працювати зрані до ночі. Стомлена, змучена поверталась вона до дому. Голодні діти зустрічали її тут. Гірку долю жінки-селянки змалював нам незабутній Шевченко так, як не міг того зробити ні жоден буржуазний поет. В багатьох його творах ми знаходим такі сумні, такі безнадійні картини гіркого селянського життя, де під поетичним виглядом селянської хати з гаєм нагадуючим рай, в дійсності гірше пекла:

„Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села.
Такій, Боже, наш, діла
Ми творимо у нашім раї.
Ми в раї пекло розвели:
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх слізами поливаєм“.

Ніхто з письменників, не тільки Російських, але й всього світу з такою глибокою тugoю, з таким пекучим горем не міг виспівати гірку долю якоїх селян, а особливо селянок, як Тарас Григорович, котрий сам вийшов з кріпацтва, батько якого загинув на панщині, а матір „нужда та злідні положили ще молодою у могилу“.

Тільки Співець-Кобзарь умів находити у чистів ті струни, якими доводив до нашої душі хвилюючі почуття образи, ганьби, страждань. Ніхто, як він, не міг так ніжно й глибоко змалювати перед нами жіночу долю, особливо долю жінки—матері, яка за мить щастя росплачутися всим своїм життям. Його „Катерина“—яскравий приклад того, як умови життєвих обставин доводять покриток до вбивства своїх дітей і саміх себе.

„Вміла мати брови дати,
Карі оченята,
Ta не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.
A без долі біле личко
Як квітка на полі:
Пече сонце, гойда вітер,
Рве всякий по волі“.

Покритка, як це чимало письменників вже визначало, як те знав і сам Шевченко, все частіше і частіше приваблює його увагу і стала немов бі сімвалом всієї його поезії.

В покритці він бачив зневагу з боку людської жорстокости до найсвятіших, чарівних благ життя: молодості, краси, любові й материнства. Шевченко знає, що соціальна нерівність, що панська сила є центральною і головною причиною уразливої зневаги людини.

„Поки пани в селах,
Будуть собі тинятися
Покритки веселі
По шиночках з москалями —
I не турбуйсь, брате!“

З глибоким співчуттям, та палким гнівом спиняється поет перед покривжденням серед покривжених, перед нещасним серед нещасних же-брата—сиротою, занедбаним байстрям, котрому приходиться по-під тином тинятися та просити Христа ради.

Дівчина—мати покритка—як символ найгострішого соціального злочинства—це любима його героїна.

«Не сироти малі діти,
Що неньку сковали:
Ім зосталась добра слава,
Могила зосталась.
Засмітуються злій дюди малій сироти ні,
Вилл'є сльози на могилу—серд ѿ ніко
споччине.

А тому, тому на світі, що йому зос алесь,
Кого батько і не бачив,
Мати одцуралась?
Що зосталось бай стрюкові?
Хто з ним заговори чь?
Ні родини, ні хатини;
Шляхи, піски, горе».

Це одна із таких людських тем, вічних до тих часів, доки буде існувати несправедливий устрій, який сучасна революція смілою рукою майже зруйнувала.—Як Данте возвеличив свою любов—Беатриче до найвищої божеської мудrosti, так Шевченко в найбільш геніальній поемі з усіх світових літератур—„Марії“ покаже нам свою покритку як Марія Божу. Що таке для нього Владичня неба? Це геройча дівчина-мати, з поезією непорочної дівочої чистоти і материнства.

Поет пише поему „Марія“ як молитву за братів і сестер кріпаків, щоб вони щасливо діждади скорого визволення. Він пише:

„Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на іх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників, подай ім силу
Твоого мученика Сина,
Щоб хрест—кайдани донесли
До самого, самого краю!“

Як на голгофський Хрест дивився Шевченко на кріпацьку неволю нашого селянства і сам предав себе на муки катоги за його визволення.

Ця тяжка доля не кращою стала і після визволення селян від кріпацтва. Темрява, яка укутавала український народ, непозбута і до цього часу. Школа рідна була заборонена, а тому не більш як вісім душ на сто є у нас грамотних між чоловіками, а жінок ще менше. Все це не могло змінити гіркої долі нашої селянки при тім убожестві і зліднях, в яких перебувало селянство в самодержавні часи. Але почував наш пророк-поет, що незадаром ясніше засяє сонце нового, кращого життя, над нещасною долею української жінки. Він передбачав, що визволення з під капіталістичного ярма приде до жінок в той час, коли визволений буде від цього рабства весь трудовий народ всього світу.

Це здійсниться тоді, коли переможцями із цієї бійки труда і капіталу вийдуть робітники й селянє. І цей мент наступив. Селянсько-робітничі влади,

росковує зараз всіх працюючих, а разом з тим і жінок від вікових кайданів рабства і неволі. Ця влада закликає стати поруч з робітницями і селянками жінок буржуазних класів, які страждають свої деякі матеріальні вигоди, набувають же таких політичних і соціальних, якими вони не користувалися і не могли користуватися при капіталістичному устрії. Сучасний мент вимагає від жінок залишити свою консервативність і стати поруч зі своїми чоловіками й братами для будування нового, світлого й счастливого життя.

Сміливо ж, сестри, до праці ставайте, час настало вже ходім! Як і наша робітникам щирим, сором недбалім усім!!!“

О. Германова.

Співець боротьби Т. Г. Шевченко.

В середні віки поміж німецьким народом ходила така легенда. В гарцьких горах, серед чорних лісів й червоних скель стояло велике село. Жило в тому селі багато людей, що з дня на день працювали вільно, були щасливі. Не було серед них ні пана, ні хлопа, всі були рівні й жили мов брати. Аж ось десь з-за морських туманів несподівано з'явився страшний смок. Він налетів на село, що стояло в гарцьких горах, побив силу людей, а тих, що лишились живими, примусив робити на себе. Збудували селяне для цього смока великий замок. Там жив смок й пильнував за селянами. Селяне мовчали. Рідко зпоміж них з'являвся хто-сь такий, молодий парубійко, що починав ремісувати та хтів того смока як не забити, то хоч вигнати й вернути тому селу волю. Смок нещадно вбивав такого бунтівника. Але чим сильніш мучив смок людей, тим все більш, все частіш з'являлися проти нього незадоволені й хоробрі одиці. Число їх росло, ненависть до смока ширилася й коли багато стало хоробрих, накинулись вони на смока, вбили його громадою й вийшли на волю. Таки подолали того могутнього смока, хоч боролися з ним дуже довго, хоч сильно вимутив людність той смок. Побороли. А коли б мовчали, то, може й досі сссав би кров людську гарцький смок і село те вмивалося б горючими слізми та безнадійно тягло за руки до неба.

Немало смоків зазнав і наш народ. То татари його мордували, то польська шляхта завдавала йому горя, то кріпацьке право тягло з нього жили, забирали його силу, то навалився капіталізм, приголомшив, розруйнував, рострощив тихі оселі, повів людей в підземні копальні, в шахти та каменоломні, в брудні фабрики й смердячі заводи, прикував ланцюгами до тачок і станків. Нарід в журних піснях виливав свої болі, проклинав свою долю, не бачив просвітку. Та від часу до часу чорне небо разривалося блискавками й заринцями народного руху, повстань і революцій. Робилися спроби скинути ярмо, добути кращого життя. І на далекому обрію жеврів десь огонь чи сходило сонце щастя, таке далеке й таке бажане. Те сонце треба добути. До боротьби за нього кликав Шевченко.

Може ні один народ не має подібного співця того далекого сонця. Може ні один з поетів так не кликав до боротьби за ліпше життя, за прекрасну будучість, як Шевченко.

Закликом до революційної боротьби не повіто рідку з поезій Шевченка, боротьби безпощадної й яомсти за муки й лихо. Поет не хтів, щоб люди обманювали себе чим небудь, щоб затуляли очі на те, що округ них.

„Ви в ярмі падаєте, казав він,
Ta якогось раю
На цім світі бажаєте.
Немає! Немає!“

Немає раю, а є пекло, до якого звикали й яке терпеливо зносили.

Мов мара, ходили вони, не думаючи про те, до чого дійшли, що з ними сталося. Стан вважався Шевченкові безвідрядним. Т. Г. в поемі „Еретик“ сумує:

„Люде стогнуть у кайданах.
Немає з ким взятись
Розкуватись, одностайно,
Односердно стати
За Євангеліє правди
За темній люде.
Нема кому! Боже, Боже,
Чи то ж і не буде?“

Шевченка клопотало,

„Чи довго ще на цім світі
Катам панувати?“

Відповіді не було. В далекому минулому, 200-300 літ назад, були борці. Був Тарас Трясило, що закликав казаків і селян:

„Ходім лишень, пани-брати,
Із панами битися“.
І шалено, немилосердно билися.
Хоч не мало лягло козаків, та коли
„Зійшло сонце—до одного
Покотом лежали“

польські пани, котрим не було куди тікати.

Кликали до боротьби з поміщиками й гайдамаки, котрі просили поета словами:

„Благослови, кажуть, батьку,
Поки маєш силу,
Благослови шукати долі
На широкім світі“.

Й після того вони—

„На гвалт України
(мов) орли налетіли,
За кров і пожари
Пеклом оддавати“.

Кликав до боротьби з турками, що нищили українські села, забирали селян до полону, а козаків на галери, й боровся ватажок Гамалія, якого поет вихваляє:

„Слава тобі, Гамаліє,
На весь світ великий,
На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині!“

Чимало боротьби довелось зазнати нашому селянинові. А ось хто ж мав би боротися за повне визволення трудових мас? Шевченкові іноді здавалося, що чи не треба надії покласти на молоді покоління. Він в „Сні“ говорить:

Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки твої (Україно) малі діти
На ворога стануть".

Але Т. Г. скоро відкидав свій сум, бо певен був, що те що має звершитися, звершиться.

Шевченко передбачав, що
"Потече багато шляхетської крові", що
"Не за горами кари час!
Нехай ворог гине!"

Тому-то і взвивав він:

"Не дайте Матері, не дайте
В руках у ката пропадати".

Очам Шевченка вважалося, що появиться на Україні великий борець за долю народа, котрий в віковій скруті

"Брати не покине
І роспустить правду й волю
По всій Україні".

Великої боротьби, на думку Кобзаря, повинні чекати всі і всі мусять виразно до неї стати, мусять актуально поставитись, бо за борців

"І сила і воля
І правда святая".

Класові протилежності в поезії Т. Г. Шевченка.

Починаючи від 40 років XIX стол. і в російській і в українській літературі звернено було пильну увагу на селян. Слезоточивий В. Григорович каявся за гріхи дворянства перед селянином. Задумливий Тургенев в своїх "Записках Охотника" показував, що кріпаки по своїй природі теж люди й нічим не відріжняються від поміщиків. З жахом передчував Тургенев вибух гніву кріпацького в оповіданні "Стучит" й звертав увагу кнутобойців на те, що вчинки панів до добра не доведуть. Квітка-Основ'яненко підкреслював, що в народніх масах заховано багато духовних скарбів, яких в панів давно немає. Марко Вовчок в "Народніх оповіданнях" підмітила ще поки що глухий відгомін приближаючої революції й стремлінь до волі. Багато других великих і малих письменників так або інакше оцінювали сучасне їм селянське становище, показували на язви кріпацтва, на необхідність реформ. Але ні один так з українських, як і інших поетів не підійшов так близько до вияснення взаємовідношень між поміщиком та селянином, як Т. Г. Шевченко.

Шевченко сучасну йому Україну ділив на дві нерівні групи. На однім боці стояла величезна многомільйонна маса кріпаків—селян. На другім невелика, але сильна організацією група аграріїв—поміщиків, що жи-

Не повинно спинити, що
"Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори,
І потече сторіками
Кров у синє море".

Це все тимчасове, це все пройде коли ж не стати на бортьбу, то можна все загубити. Лякаючись за розмах боротьби, бажаючи як мого більшого поспіху в революційній борні, Шевченко звертався до трудових мас:

"Світе ясний! Стрепенися
Та над нами просвітися!"

Вогненими словами закликав:
"Вставайте,
Кайдани порвите,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте".

І тільки тоді, коли дим пожарів розвістеться коли революційна боротьба закінчиться, на думку нашого співця, можна було скласти зброю. Шевченко був певен в тому, що боротьба закінчиться побідою трудящого люду. "Поберете!" — воскликав Т. Г. Передбачаючи цю побіду, він натхненно про-мовляє:

"Благословіть дітей своїх
Твердими руками
І обмитих поцілуйте
Вольними устами".

II. Боротьбий.

Прекрасний край Україна. Хто не захоплювався нею, переїздячи через неї, і советський суддя Сумароков, і болтун Шаховський, і бурний В. Пасек—називали Україну раєм. Не такою Україна здавалась Шевченкові.

"У тім раї
Латану світину з калікі здіймають,
З шкурою здіймають, бо нічим обуть
Пінят недорослих. А он роспинають
В ву за подушнє, а сина кують...
... В військо оддають. А он—де під
тином

Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне".

Коли деякі пани про людське око й ніби клопоталися про селян, Шевченко не йняв тому віри:

"Ви любите на братові, казав він,
Шкуру, а не душу
Та й лупите по закону
Дочці на придане,
Байстрюкові на кожушок,
Жінці на патинки,
Собі ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка".

Поміщики мордували Україну,

"Бо заздро, що в браті
Є в коморі і на дворі
І весело в хаті".

Тому вони рішили задавити її:

"Убъєм брата, спалим хату!"

казали пани. Коли ж проти виступали кріпаки, то

Магнати палили хати.

Робили на селян насоки й катували їх. Так, конфедерати кричали вільшанському титареві:

"Хоч жить?
Скажи, де гроші? Той мовчить.
Налигачем скрутили руки,
Об землю вдарили. Нема,
Нема ні слова. „Мало муки!
Давайте приску! Де смола?
Кропи його! Отак! Холопе...
Насипали в халяви жару...
„У тім цвяшок закатай!».

Змагання панів видерти в бідака останній кавалок хліба яскраво проявлялися усюди, куди тільки могла протягтися панська рука.

"Ім навіть сакля в очі коле:
Чого вона стоїть у вас?" —
писав Шевченко про бажання панів загарбати в бідних, але вільних черкесів Кав-

каза. А коли вже допадався дідич чи чиновник, до мужика, починалася відома історія:

"Людей запрягають
В тяжкі ярма, оруть лихо,
Лихом засівають".

Ви, звертається поет до класу поміщиків

"Шкуру дерете
З братів незрячих-гречкосіїв".

Награбувавши всякого добра, завязавши бідноті світ і волю, пани почували себе добре, бо селяне працювали на них. В поемі "Княжна" чудово обмальовано, що робила аристократія, коли не мучила людей.

"Музика тне, вино рікою
Гостей неситих налива.
Гуляє князь, гуляють гости.
Я завтра знову ожива,
І знову п'є, і знов гуляє...
Мужицькі ж душі аж пищать".

Для невгаваної піятики, князь в му-
жика.

"Дочку й теличу однімає",
і знов

"Гуляє князь, гуляють гости,
Ревуть палати на помості.
А голод стогне на селі;
Тисячами гинуть голодні люди".

Хіба не прав був Шевченко, коли пи-
сав, що:

"Як би розказати
Про якого небудь одного магната
Історію правду, то перелякатъ
Саме пекло можна?"

В той саме час, коли пани завдають бенкети, сільська біднота мучається неско-
зано:

Ось «Іде шляхом молодиця
Мусить бути з прощі.
Чого ж смутна, невесела.
Заплакані очі?
У латаній свитиночці,
На плечах торбина,
В руці ціпок, а на другій
Заснула дитина.
... «Христа ради
Дайте на дорогу!»

Ось дітки граються по весні крашан-
ками й сирітка хвалиться, що

"В попа обідала".

Ось повертаються з ночної роботи тілом нещасливі дівчата. І скільки таких образів роскидано по «Кобзареві»!

Поет прекрасно розумів протилежні інтереси груп населення України. Він добре зізнав, що на Вкраїні

„Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить”.

Він ні на мить не забував, що

„Кати знущаються над нами
А правда наша пяна спить”.

Своїм люблячим сердцем Шевченко бачив, що класові протилежності існують не тільки на Україні, а й по других странах. Так, Волохів він називав «наймитами татар», показував на всі народи «от хладних фінських скал до пламенної Колхиди», що стогнали під ярмом поміщиків російських й т. д. Він кликав до визволення. Буйною ненавистю до гнобителів перейнято його слова, з якими Шевченко звертався до класу поміщиків.

„Ви—роздійники несні,
Голодні ворони!
По якому правдивому

Святому закону
І землею, всім даною
І сердечним людом
Торгуєте”?

Обгортало його душу питання:

„Що діять
З «добрими» панами
Людоїдами лихими”?

А розумом давав відповідь, що тільки в класовій боротьбі жорстокій, як жорстоке життя, може бути порятунок. Шевченко взвивав до суворої борні:

„І кров за кров
І муки за муки!”

В класовій боротьбі не може бути злівих жалошів. Вступивши до соціальної боротьби всім жертвує, як той сотник Гонта, котрий вбив власних синів за те, що вони підpirали клас поміщиків-поляків на Україні. Не помилував суворий сотник свою кров.

Шевченко добре зізнав, що без революції справа визволення селян не обійтеться і що в ужасах її винні ті, хто класові протилежності довів до цинізма.

Сергій Кузьменко.

Шевченко---поет бідноти.

Сучасна соціалістична революція поставила у владі трудові маси селян і робітників, які при капіталістичному строї були під гнітом. Але, вирвавши владу із рук царів і панів, ми повинні її закріпити. Найміцнішим центром для цього є свідомість селянина і робітника. Капітал поробив не тільки тіло тружеників, але отруїв і душу. Даже сама мізерна освіта яка провадилася з панської ласки в початкових народніх школах, не тільки не розвивала розуму селян й робітника, а забивала йому памороки всякими дурніцями, в які пани давні не вірили, а казали, що це треба для тримання мас в „страхі Божій”. В газетах і книжках за допомогою цензури друкувалось тільки те, що було на користь панам. Письменники й поети в більшості писали, що було до вподоби багатим. Таким чином, все, що створили капіталістичні держави з боку культури, було пропитано лицеміством, брехнею, брудом, розбратором розуму. Розуміється, що така панська культура чесним трудовим масам не могла бути по душі. І влада радянська видвинула на чергу питання про нову селянську і пролетарську культуру, яка б вносила в розум працюючих світ ясний і яка б допомогла відродити живим народнім творчим силам для збудування нового соціалістичного життя.

Небагато є у трудових мас своїх поетів і письменників, творців пролетарської і селянської культури, більшість із них була на послугах у капіталу. Горський Максим, Верхарн і деякі інші поети, художники й скульптори—от і всі творці пролетарської культури в цей революційний мент.

Але перший камінь в фундамент цієї буївлі почав наш великий український національний поет Тарас Григорович Шевченко. П'ятдесят дев'ять років після його смерті припали з великим святом виз-

ніж який інший поет, показав своїми творами можливість відродження творчих сил народу після вікового сну, викликаного утисками самодержавного царського режиму. Історик Костомаров зовсім справедливо говорить про творчість Ш-ка. „Шевченко, як поет,—це був сам народ, що продовжував свою поетичну творчість. Шевченкова пісня була сама собою народною піснею, яку тепер міг би заспівати цілий народ і яка мусила вилитися з народної душі протягом сучасної народної історії”. — З цього погляду Ш-ко був справжнім народним вибраним. Він сказав те, що кожний чоловік сказав би, коли б його народня істота змогла піднести до здатності висловити те, що зберігалося в душі його.

Шевченко говорить так, як ще й не говорив народ, але був напоготові сказати і тільки чекав творця, котрий опанував би його мову та її скарби; а за цим творцем так само заговорить сам народ і одноголосно скаже: це мое.. Шевченкова поезія є безпосереднім продовженням народної поезії, яка так чудово розвивалася в трудових масах в стародавні історичні часи. Але чим більше історія підходить до теперішнього менту, тим все менше ми бачимо художньої творчості у міського пролетарята, котрого капітал так пригнітив, що зробив із його невольника-раба, якому ніколи до творчості. Селянство ж довше продовжувало свою духовну творчість. І врешті настав кінець поетичному періодів в розвитку трудових мас. Цей факт деякі вчені соціологи та історики культури силкуються пояснити тим, що народ перейшов, мов, від вигадок до точної істини, а поезію замінив холодною науковою. Але чому ж розвиток поезії зовсім не спинявся в вищих класах, які найбільш були освічені науково. Поетична творчість, таким чином, в аристократичних колах залишилась, а в робітничих і селянських масах утратилася, і її зовсім не заступила наукова істина.

Виникає, що ці факти препинення творчості народних мас безпідставні. І пояснення цьому з'явіщуємо повинні шукати в збільшенню гніту, який виключно падав на низи. Поступово підпадали народні маси під владу розбійницьких князів, царів і капіталу. Спини трудових мас що-раз нижче хилилися і петля неволі все тісніше затягалася на його уярмленій шії. В національних державах цієї судьби не уникли і пануючі нації. В Росії великоруська нація, під гнітом царів Івана III, і Івана Грозного, раніше втратила способність до творчості масової, чим Україна, в якій заховувалася хоч тінь незалежної демократичної республіки до кінця 18 в., коли кигті двохголового орла Катерини II вдерлись в серце народних мас України і здавалось вже спинили його тріпотіння. Але ніякі царські кати не змогли вибити із голови поневоленого селянина бажання радощів життя. Шевченко пише:

«Тяжко жити на світі, а хочеться жити:
Хочеться дивитись, як сонечко сяє,
Хочеться послухати, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю заспіває..
О, Боже мій мілій, як весело жити»...

Цю радість природи почутів трудові маси в той час, коли вони вийдуть на громадську працю по відбудуванню зруйнованих містків, залізниць.

Вони знов почути у стихійною свою солідарністю, як колись її почували, коли громадою корчували ліса, прокладаючи шлях, висушиючи болота, і знов поплеться могутня пісня із грудей вільних трудових мас, скинувши паразитів і павуків, яких нарід мусив годувати свою кровю. Маючи ж вільний час від праці, дух народу оживе і він знов почне творити велиki духовні скарби.

Що це буде, тому порукою є поезія Шевченка, „Кобзарь” якого має право бути названим „Мужицькою книгою”. Ні у Пушкіна (баріна по крові), ні у Міцкевича

(польського поета), ні у іншого якого-небудь поета небагато є творів, які б наскрізь перейняті були геніальнюю простотою народних думок в формі народньої пісні, як то у Шевченка.

У нього майже нічого не можна знайти такого, щоб не було народнім, що б було чужим. Свою земну батьківщину Т. Гр. любив гнівно і палкою любов’ю, як син може любити органьблену і зневажену матір. Власна доля, доля своєї слави були для його майже нічим в порівнанні з незабуткою образою за Матір, за її будучину.

„Мені однаково, чи буду
Я жити в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині—
Однаковісінко мені!
Ta не однаково мені,
Як Україні злії люди
Приспіять, лукаві, і в огні
Її окрадену, збудять!
Ох, не однаково мені!...”

Поет найбільше боявся того, щоб його братів не приспали. І тому він весь будить сонник. В його творах стільки є призові до повстання, що польські поміщики пустили після похорон Тараса Гр. над Дніпром у Каневі легенду, що в могилі заховані ножі священі для повстання. Правда, поет прямо не призовав до активного виступу, але чекав цього повстання проти уряду та панського тиранства:

„Як понесе з України
У синє море
Кров ворожу,—оттоді я
І лани, і гори—
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того
Я не знаю Бога”.

Коли читаєш страшні строфі „Гайдамакі”, то хвилинами починаєш жахатися перед неподільним розмашом помсти народних мас і поета, який немов в свatomu третмінні співає славу селянській різанині. Але треба памятати, що кожний революціонер виразно уявляє собі всю необхідність рішучих та жорстоких форм боротьби, як би вони не були йому огидні, бо революціонер є жорстокий через свою гуманість.

Він розуміє, що, без повстання, без горожанської війни яке в велике нещастя вони не несли, іншого виходу немає, а продовження старого капіталістичного ладу на довгий час даст більше жертв, чим недовго часний кризіс перебудови життя на новий лад.

Шевченко мав ніжне серце, але такі історичні події, як Гайдамаціна, він розумів, як революціонер, що вони необхідні. В останній стадії розвитку нашої революції він, напевне, стояв би на боці працюючих мас проти капіталістичного уряду. Націоналізм же Шевченка є такий, якого приклонники соціалізму завше виразно і енергійно брали під свій захист. Маніфест комуністичної партії оголошує, що комуністи, а значить і наслідники їх інтернаціоналісти, скрізь підтримують боротьбу пригнічених націй за свою свободу.

І тричі неправі ті, що мріють про торжество якогось безбарвного космополітізму. Новий комуністичний устрій дає природний напрямок для розвитку всіх націй на їх природному грунті. Мова, культура і ін. скарби націй будуть тим засобом, за допомогою якого ідея міжнаційного єднання найскоріше і найміцніше утворить новий нерозривний братерський союз робітників і селян всіх націй проти об'єднаних капіталістів всього світу. І це інтернаціональне об'єднання буде найкращою зброєю в руках пролетаріату і селянства проти їх ворогів, які всіма правдами і неправдами силкуються підкопати під цю всесвітню трудову со-

лідарність, (содружество), аби ослабити звязки всесвітнього братерства працюючих, поставивши межи націями кордони. Але даремні ці заходи, бо неможливо зупинити, або повернути колеса історії.

Коли ми, соціялісти училися й училися мислити у таких видатних знавців соціальних питань, як Маркс, Ленін, Ласаль ін., ми також можемо учитись почувати серцем всі неправди капіталістичного устрою і лише у небагатьох поетів, дійсник предтеч і поборників в цій шаленій боротьбі труда з капіталом за рів-

ність і свободу. І серед поетів таких перше місце займає Шевченко. В час надзвичайного напруження боротьби за ідеали близького майбутнього, частіше звертаймося до творів Шевченка, і там кожний революціонер найде велику підтримку духу для останнього і вішучого бою з оджившим старим капіталістичним передком, тільки побудивши який ми дамо роду людському воскреснути духовно і утворити дружну сем'ю працюючих під прапором III Інтернаціонала.

Яготин.

Шевченко й село.

Поміж головними особливостями художньої творчості Т. Г. Шевченка дуже визначаються таких три риси: своєрідність (орігінальність), життєва правдивість (реалізм), надзвичайна образність або наглядність (конкретність).

Шевченко описує й росповідає по своєму, свою власною манерою, формулою, висловлюючи свої власні думки, дорогі почуття, свій настрій, накладаючи свою окраску, свою власну особисту печатку (суб'єктивізм), надаючи свій особистий колоріт, свій тон (лірізм).

Очевидно, що те, про що свідчить поет, що він описує або переказує, оповідає, це він сам дійсно пережив, перестраждав, передумав, винес в своєму серці, переболів душою. Він не вгадує, не утворює чогось неможливого, а бере матеріал з життя, зного досвіду, з рідного оточення, з обшару знайомої природи. І потім петворивши це в своїй уяві (фантазії) в живі образи і картини, перевивши свою власною думкою (ідеєю) та пройнявши своїм особистим, палким почуттям (лірізмом), він висловлює в яскравій жывій формі, надзвичайно наочно, виразно. Асно, що автор добре ознайомився з тим, про що він говорить, дізnavся про це безпосереднє, бачив все своїми власними очима, чув на свої вуха. От через це у нього і являється життєва правдивість та наглядність, така опуклість (рельєфність), різяність (пластичність) малювання, жывість зображення.

То правда, що уявлення нашого поета не відзначається великою ріжноманітністю образів і постатів, багацтвом тем змісту (сюжетів); художня мальовнича творчість поета обмежена ним самим встановленими рамками; але в цих границиах він є повний, великий господар, непорівняний художник, самобутній, не наскіданий, непереможний гений. Ця сфера творчості Шевченка, відбиття ним, відтворення дійсності та витворення нового світу із здобутого ним матер'ялу, ці рамки поетичного обсягу його—є сфера рідного українського села, це великий обшар цікавого життя українського селянина, робітника, неборака, бідолахи з всім його побутом, зо всіма його щодennими явищами, обставинами, зо всіми переживаннями, думками, почуваннями, радістю, а ще більше горем,lixom, злиднями, недолею, безсталаністю, стражданнями. Село, рідне, українське село, живе, правдиве, дійсне, не прикрашене село, з його мешканцями кріпаками—ось головний предмет (об'єкт) художньої творчості, безподібного малювання Шевченкового і словом, поетичними віршами і оповіданнями, і фарбами в млявстві (живописі), бо Т. Г. був значним для свого часу і маляром.

Село, сучасне поетові, не дуже змінилось по суті й після його, навіть після знищення кріпакства, тогочасної панщини, бо нова панщина в формі

оновленого поміщицтва, кулацтва, куркулівства ріжного виду визискування (експлоатації), панувала довго по селах, аж до наших часів, і була причиною зліднів та нещастия селян, особливо бідноти, наймитів, нетяг, сіромахів, бідолах, усіх них, кого поєт іменує улюбленими назвами „небораків“ та „небораків“.

Оці убогі села, убогі ниви, убогий, обшараний люд (як пізніше влучно висловився Б. Грінченко) і маює в своїх творах наш поет правдиво, сильно, виразно, без прикрас (ідеалізації).

Українське село зо віншнього поверхового боку, з його гаєм, вишневим садком, ставком, вербами,—це неначе писанка, яка милує, пестить око приваблює зір і радує серце. Це ніби то рай на землі. Так здається, коли дивиться з боку, або зверху, здалека, в перспективі. А що воно уявляє собою зсередини, яка його внутрішня суть, хто там, як живе? Що це буде відносно до живої, чужої людини—чи дійсно рай, чи пекло скоріше? Так, дійсно пекло, каже поет, і мабуть не перебільшує правдивої речі

Ось візьмемо один із багатьох прикладів, із поеми „Княжна“, де ми побачимо дві протилежності (контрасти)—зовнішню, показову, чаровничу сторону, і внутрішній, соціально-економічний зміст, внутрішню убогість.

„Село! і серце одночине...
Село на нашій Україні—
Неначе писанка: село
Зеленим гаєм поросло,
Цвітуть сади, білють хати...
А на горі стоять палати,
Неначе диво, а кругом
Широколисті тополі;
А там і ліс,—і ліс, і поле
І сині гори за Дніпром;
Сам Бог вітає над селом!...»

Виходить, буцім-то перед нами дійсний рай.
Але послухаєм, що автор далі говорить:

«Село! село! Веселі хати!
(голосно вже, підкреслючи, вигукує поет),
„Веселі здалека палати.
Бодай ви терном поросли!
Щоб люди й сліду не нашли,
Щоб і не знали, де й шукати,— з гіркістю й великом болем вже каже автор.

А чому так? Ось послухаємо далі:
„В тому господньому селі,
На нашій славній Україні,
Не знаю, де вони взялись
Приблуда князь, була й княгиня.

«Колись там весело було!
Бувало, літом і зімою
Музика тне, вино рікою
Гостей несихали наливає,
А князь аж синій похожає,
Та сам не смілим наливає...
Гуляє князь, гуляють гости,
І покотились на помості.
А завтра знову оживаве,
І знову п'є, і знов гуляє,
І так за дніми день минає.
Мужицькі душі аж пищать,
Судовики благають Бога,
П'яниці знай собі, кричать:
И патріот, и брат убогих
Наш славний князь! Віват, віват!
А патріот, убогих брат, (додає поет)
Дочки й теличку одіміає
У мужика,—і Бог не знає,
І може й знає, та мовчить!“

А в цього князя, навіть сама його жінка, княгиня, взаперти сидить, її в сіні не пускає „убогих брат“. А як же живуть, уявім собі, ці дійсно „убогі“, селянин, „мужики“?

Коли вмерла княгиня, то її ж дочка, рідна дочка князя, цього „брата убогих“, каже поет, залишилась як сирота в селі, ця дитина,—

„Мов одірвалось од гіллі:
Ненагодоване і босе,
Сорочечку до зносу носить,
Спеклося, бідне, на жару,
Лопуцьки єсть, ставочки гатить.
В калюжах з дітьми у яру“.

І це в той час, коли пан, батько дитини, п'є гуляє, гусла гудуть і вино ллється рікою.

А що ж робиться із народом, що робиться з селом, живим селом, живими людьми? Почитаємо далі, почуємо, що розповідає поет, теж кріпак—селянин, убогий неборак, „мужик“, ще й сирота-бідолаха.

„Гусла загули...
Гуляє князь, гуляють гости;
Ревуть палати на помості,
А голод стогне на селі...
І стогне він, стогне по всій Україні....
Тисячами гинуть
Голодній люде. А скріти гинуть...
Чи Бог теє знає? (питає поет)
Бо се було б диво,
Щоб чути і бачити, і не покарати
Ябо вже, аж надто довготерпеливий!
Минають літа. Люди гинуть,
Лютує голод в Україні,
Лютує в княжому селі.
Скріти вже княжі погнили,—
А він байдуже: п'є, гуляє...“

Отаке то діється в цьому селі, обікраденому селі (як каже автор)... Аж ось уродив хліб. Радіє князь запродове (спекулянтам) з полововою жито,—

„І молотить виганяє
Людей недобитих“.

А сам п'є та гуляє та роспушту чинить, на віть... із своєю рідною дочкою... Отакі-то господарі села, пани, володарі та мучители і душі і тіла селян... Та це ж хіба рай?

Це дійсно, як каже в другому місці поет, пекло. Але це не виключна якась, а звичайна річ,

звичайно (типова) картина, селянська картина за часі панщини, кріпакства.

А он у другому творі, Шевченко зупиняється вже не на цілому селі, де є панські палати і селянські мужичі хати, а тільки зокрема на українські селянські хати, і таке говорить:

„За-що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм:
Я в хаті мучився колись,
Мої там слізи пролилися,
Найперші слізы!“

Так широ, одверто (інтимно) поєт каже про своє власне переживання, про своє справжнє страждання, пригадуючи своє минуле, подаючи автобіографічні відомості.

„Я не знаю (говорить далі поет):
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом, край села: (пише правдивий поет-реаліст)
Мене там мати повила
І повиваючи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину; в тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжка“...

І далі автор з великим болем і тяжким сумом пригадує, як, при яких умовах загинули його мати й батько й як він став сиротою з дрітими дітьми:

Там, у цьому селі, у цій хаті,—
„Там матір добрую мою,
Ще молодою—у могилу
Нужда та праця положиле:
Там батько, плачуши з дітьми,
(А ми малі були і голі)
Не витерпів лихі долі,
Умер на панщині.. а ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята“.

Осиротілі діти, розбрелись по селу у наймити, а коли підрости, тягли панщину.

Тяжка доля часто спіткає бідну сироту на селі. Така доля спіткала і сестер поета, і тому він з болючим співчуттям до них вигукує:

„Сестри!.. Сестри!.. Горе вам!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужі,
У наймах коси побліють,
У наймах, сестри, й умрете.

„Мені аж страшно, як згадаю“—говорить далі художник—„оту хатину край села“. Самому поетові в селі довелось бути в юнацтві пастухом, про що він потім і згадує:

„Мені тринадцятий минуло,
Я пас ягнят за селом.“

А в другому місці говорить, що коли він був в неволі, на чужині, то йому пригадалось, вже у сні, ніби він край могили пас ягнят, коли він був ще малий. Замислився, задивився на могилу, а ягнят подались у жито. Коли тут біжить ланів, та б'є мене добре і ніби (так пригадалось—приснилось поетові із справжньої дійсності минулого) „Ніби, проклятий, світину здрає... I досі

болить, як сон той згадаю—каже поет. „Але цей біль наслідок не сну, а дійсних переживань поета.

Як важко жилось наймитам на селі, особливо вдовам жінкам, про це автор добре росповідає в цікавій повісті «Сова»:

„Нещасна вдова—
Ізнищіла, ізмарніла,
Кинула господу—
Пішла в найми... Не минула
Лихої пригоди.
І день і ніч працювала,
Подушнє платила...
І синові за три копі
Жупанок купила,
Щоб і воно—удовине—
До школи ходило”.

Виростила бідна вдова то так то сяк сина, але злідні знів увійшли, підкралась у вдовину хату:

„Стали хлопців
В кайдани кувати
Та повезли до прийому
Битими шляхами...
Та й стали чуприни голити”.

Але яка правда була? Яка ріжниця помічається у відносинах до багатих і до бідних:

„Усе дрібні, все малі,
Все багатих діти...
Усі на в лад, усіх назад (Бо звичайно,
були підкупи),
А у вдови один син,
Тай й той як раз під аршин”.

Пішла небога-вдова знов у найми за хліб черствий:

„По копійці заробляла,
Копу назбирала,
Та до сина лист писала
У військо послала”.

Але проходе рік, другий, а там і десятий сина не чути і відповіді немає. Що тут робить?

„Треба торбу брати
Ta йти... іти собак дражнить,
Од хати до хати.
Взяла торбу, пішла селом”...

За літом літо минає. Бідна вдова, старчиха, помарніла, склічила. Ніхто вже не пізнає убогу каліку...

А як тяжко живеться сиротині на селі, про це поет часто згадує в своїх творах, наприклад, у „Катерині”, як сирота по-підтинно ночує, як ходить по вулиці собак дратують... Особливо тяжко сиротам „безбатькенкам”. А ось що автор каже про малого хлопчика на селі, порівнюючи його до себе, під час свого дитинства:

Як побачу малого хлопчика в селі:

„Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісіньке під тином,
Сидить собі в старій рядинні.
Мені здається, що се я.
Що се є молодість моя,
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки”...

Базиль.

Т. Шевченко й українська соціалістична революція.

Син кріпака і сам кріпак, змалку сирота, несчастливий серед несчастних, незнавши ні втіхи ні ласки, Тарас Шевченко все своє життя провів в боротьбі з заклятим ворогом-царатом за соціальні та національні права пригнобленої кляси—українського працюючого селянства та робітництва, і вмираючи, залишив Тарас нам „Заповіт”:

„Поховайте та вставайте,
„Кайдани порвіте,
„І вражою злою кров'ю
„Волю окропіте”.

І пригноблений народ український не забув заповіту свого борця-страдника. Промаймуло 56 літ упертої боротьби всіх революційних сил бувшої єдиної Росії, щоб знищити царат, розкути кайдани всіх поневолених та почати творити нове життя на принципах праці, волі, братерства. Проходе ще три роки упертої боротьби українського пролетаріату на те, щоб знищити вщент всі контр-революційні та дрібно-буржуазні авантюри на Вкраїні та встановити соціальний устрій, утворити соціалістичну радянську республіку.

І так, потоками крові, мілійонами страждань Україна стала радянською республікою і шанує зараз пам'ять свого першого найвищого борця-революціонера Тараса Шевченка.

Проглянемо тут завіщо боровся Тарас, як уявляв він собі вільну Україну, і наскільки мрії Шевченка про вольність рідного краю близькі до принципів Української Радянської Республіки.

Перший лозунг радянської республіки—жорстока боротьба з клясою капіталістів, поміщиків, фабрикантів, боротьба зі всіма владами, які підтримують цю пануючу клясу; знищення визискування чоловіка чоловіком, проведення соціалізму та утворення диктатури робітництва та бідного селянства.

Т. Шевченко борючись за соціальне визволення свого народу, малює людям життя бідолахи—селянина під скіпетром самодержця, як царські чиновники:

„Латану свитину з каліки знімають
„З шкорою знімають, — бо нічим
обуть
„Панят недорослих. А он розпинають

„Вдову за подушнє, а сина кують,
„Єдиного сина, єдину дитину,—
„Єдину надію—в військо отдають”.

Обурений за потоптані права народні Тарас запитує царів:

„Ви розбійники несіті,
„Голодні ворони!
„По якому правдивому
„Святому закону
„І землею, всім даною,
„І сердечним людом
„Торгуєте?”

А до людей звертається з укоризною:

„О люди, люди небораки!
„На-що здалися вам царі?
„На-що здалися вам псарі?
„Ви ж таки люди, не собаки”.

Врячи в конечну перемогу працюючих над гнобителями, Тарас додає далі:

„Не довго на цім світі
„Катам панувати!
„Встане правда, встане воля.—
„Розкуються незабаром
„Заковані люди,
„Настане суд, заговорить
„І Дніпро і гори
„І потече сторіками
„Кров у синє море
„Дітей ваших”.

Але скинути буржуазію, встановити волю, правду й соціалізм, встановити диктатуру працюючих можна лише революційним шляхом, шляхом упертої крівавої боротьби. І Тарас Шевченко як раз до такої боротьби закликає пригнічених:

„... вставайте.
„Кайдани порвіте,
„І вражою злою кров'ю
„Волю окропіте.

„Як понесе з України
„У синє море
„Кров ворожу, отоді я —
„Все покину і полину
„До самого Бога
„Молитися.”

Цоб показати народові, що всі соціальні й національні здобутки дістаються лише за собом упертої крівавої боротьби, Тарас згадує, як славне українське козацтво добувало колись волю:

„У нас воля виростала,
„Кров'ю вона умивалась,
„А спала на купах,
„На козацьких вольних трупах,
„Окрадених трупах”.

Аби здобути попрані права, встановити радянську владу, необхідно провести цілий ряд повстань, прогнати ворога, а здобувши цих прав радянська республіка повинна негайно озброїти працюючих робітників і селян, бо лише їм належить право захищати революцію.

І Шевченко не раз з любовю згадує ті часи, коли трудовий народ український, повставши проти польських чи московських панів, чи проти своїх панів-старшин, як один чоловік, йшов у повстання здобувати волю і правду:

„У яр колись сходилися
„Мов із Хреста зняті
„Батько з сином
„І брат з братом
„Одностайні статі
„На ворга лукавого”.

Жінки навіть з рогачами
„Пішли в гайдамаки”.

Скільки таких живих малюнків можна було бачити на Вкраїні в часи повстань проти гетьмана та проти добровольців!

Як правдиво змальовано Тарасом проїде України, і як воно нагадує настояще!

Як тоді до повстання йшов весь пригноблений змучений народ, і складав з себе військо-козацтво, так і тепер червона армія повинна складатись не з бувших добровольців—Дейкінів, або мобілізованих ворогів радянської республіки,—армія повинна складатись лише з робітничого та селянського пролетаріату; лише працюючі зможуть захищати соціальну революцію, а для того щоб її захищати треба щоб армія червона добре знала за що вона бореться.

Життя українського трудового народу повинно бути близьким і рідним червоній армії, як і життя, завдання армії мають бути близькими народові.

Для того, щоб трудовий народ зміг вдергати здобутки революції творити нове життя, необхідно народові бути добре освіченим.

В часи царата лише купка людей була образована, мілійони людей майже не вміли читати, а більша частина зовсім була безграмотна. Для того, аби тримати народ в рабстві, царський режим не давав йому освіти, тримав його в темності.

Царат добре вмів тримати в рабстві неволені нації, для цього задушував все його національне, однімав від народу рідну мову й школу. А завдяки забороні рідної мови й школи, силою річей однімалась у поневолені.

нога народу його інтелігенція, яка приставала до пануючої нації, цуралась свого народу, на- віть своїх батьків. Так сталося в часи царату з Україною, де тяжка неволя й непроглядна тьма довго панували. Тар. Шевченко все ще бачив і болів душою за своїх братів-кріпаків — "темних рабів", а про зрадливу інтеліген- цію писав:

"Свої діти гірше ката
"Її (Україну) розпинають".

Щоб як найскорше розбити неволю, Тарас закликає всіх поневолених як найскорше при- нятись за науку, як свою так і чужу:

"Учітесь брати мої
"Думайте, читайте,
"І чужому научайтесь
"Й свого не цурайтесь".

Для того, щоб дати народові дійсну освіту, одірвавши його від віковічної темряви, радянська республіка вживає засобів поста- вити освіту на правдивий шлях та одірвати народ і школу від опіки попівства. Це тому треба зробить, що попівство не наше; керовни- ни церкви позабували науку Христа, про- дались царям та поміщикам; допомагали їм увесь час обманювати та обкрадати народ. Шевченко, як і радянська влада не станов- виться вороже до віри, вони лише недові- ряють попівству, яке прислуговується помі- щицької владі. Через це у Шевченка піп завше стоїть поруч з царем:

"Попи й цари—
"Все брехня.

Т. Шевченко бачути, як народ стогне в ярмі і як в цей самісенький час духовен- ство благословляє катів та співає "Спаси Го- споди", а обкраденому людові проповідує "воз- держаніє", "терпеніє", піст та "кротость", возстає не лише проти попівства, а навіть проти того божества, яким його виявляло народові попівство, та яке мало благословляти соці- яльну нерівність людську; до такого боже- ства у Шевченка виригаються такі слова:

"А може й Сам на небеси
"Смієшся, Батечку, над нами
"Ta може радишся з панами,
"Як править миром".

Намалювавши все горе людське, Тарас запитує:

"А ти, Всевидящее око!
"Чи ти дивилося з висока,
"Як сотнями в кайданах гнали
"В Сібір невольників святих,
"Як мордували, розпинали
"І вішали?! А ти не знато?
"І ти дивилося на них

"І не осліпло? Око, око,
"Не дуже бачиш ти глибоко!
"Ти спиш в киоті, а царі—
"Ta цур їм, тим царям поганим".

Але передовсім тим, Тарас був чоловік релігійний, часто молився Господу, тильки молився по своєму:

"Царям—всесвітнім шинкарям
"І дукачи і таляри
"І пута кути пошли!
"Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі
Свою Ти силу нізпошли!
"Царів, крівавих шинкарів
"У пута кути окуй
В склепу глибокі замуруй!
"Трудящим людям, Всеблагий
На їх окраденій землі
Свою Ти силу нізпошли".

Далі одним з головних принципів радян- ської республіки є воля кожної нації. Кожна нація має право на самоопреділення. Трудове селянство й робітництво кожної нації може самостійно вирішити, чи бажає воно і на яких умовах федеруватись й прийняти участь в федеральній владі.

За волю нації, за братерський союз всіх працюючих, за волю України Т. Шевченко весь час боровся.

"Міні однаково, чи буду
"Я жить в Україні, чи ні

"Та не однаково мені
"Як Україну злії люде
"Присплять, лукаві, і в огні
"Ії окрадену збудять".

Шевченко всіма фібрами своєї душі на- навидів московський чорносотений націона- лізм, який казав: "По милости Божій
"І ви Наші, і все Наше", а царські прихвостні "Степи запорожські
"Тоді поділили
"І панам на Україні
"Людей закріпостили".

Він ненавидів Хмельницького, який за- ключив умову з царською Москвою і тим самим дав змогу понадіти панству та встановити на Вкраїні панщину:

"Отак то, Богдане,
"Занапастив еси вбогу
"Сироту Вкраїну".

Т. Шевченко добре розумів, що кожна на- ція має своє робітництво й панство, і що на- народі повинен жити з робітництвом всіх на- родів в дружбі та любові, а не бигись—вою- вати:

"Болить серце, як згадаєш:
"Того ж батька, такі ж діти,—

"Жити б та брататься!
"Ні, не вміли, не хотіли,
Треба роз'єднатися."

І тут же додає причину роз'єднання, причину національної ворожнечі:

"Отак то, Ляше, друже-брате,
"Несити ксьондзи-магнати
"Нас порізнили, розвели,
"А ми б і досі так жили."

А про царів московських каже:

"Се той Первий, що розпинав
"Нашу Україну,
"А Вторая доканала
"Вдову сиротину".

Не дивлячись на всі утиски, Тарас ві- рив, що травля поневолених націй буде скоро припинена, що кожна нація завоює собі право на існування і тому пророкував:

"Встане Україна
"І розвіє тьму неволі,
"Світ правди засвітить".

Під словом Українство, Україна, Тарас Шевченко розумів не націю з її всіма проти- лежними друг-другові клясами, не купку щи- рих, слози ллющих і ні до чого нездатних шовиністів,—він розумів під Українством весь працюючий український люд, українську бід- ноту, українську клясу пригнобленого селян-

ства, лише за цю клясу боровся Тарас і страждав. Тому визволення України тісно звязане з визволенням української пролетар- ської кляси, як і визволення цієї кляси по- винно нести з собою визволення України, як нації.

Тому то, не дивлячись на те, що пройшло 59 років від дня смерті Т. Шевченка до утвер- рення на Вкраїні Радянської Республіки, ми бачимо, що Т. Шевченко мріяв і боровся за таку волю народу і такі лъозунги, які тепер має провадити в життя робітництво й селян- ство Української Радянської Республіки.

Революція і боротьба ще провадяться, ще руйнуються лишки старих устоїв життя, а поруч з руйнуванням старого починається будівля нового життя, на принципах соці- лізму, на принципах артільного (комуністич- ного) господарства і праці.

Ще трохи зусиль боротьби з добитою контро-революцією, бандитизмом, спекуляцією та розгільдяйством, ще більше напруження творчої роботи всіх працюючих України, і Україна буде заспокоєна, і "світ ясний неве- чірній, новий засіє" і тоді в кожній україн- ській сем'ї трудовій, вольній, новій незабу- дуть помянути незлім тихим словом страд-ника—поета, борця за волю працюючих — Тараса Шевченка.

Аркадій.

Шевченко—батрацький поет.

Тарас Григорович Шевченко найбільш здобув собі слави великої неустримою революційністю своїх віршів.

Тарас Григорович—се урождена душа, яка не могла мовчати, бачути неправду, яка не корилася ріжним традиціям, які обезчоловічували людину.

Кожен вірш Тараса Григоровича є плач його душі за покривжденій, пригнічений робочий люд.

Тарас Григорович не фантазував як начитавшийся ріжних теорій, а зрозумівши життя людське сам на ділі, за одних пла- кав і звав їх на боротьбу, а других про- клинав.

З початку Т. Г., поки бачив життя тільки лише українського люду, він у своїх віршах оплакував увесь український люд, як покривжений, пригнічений. Це з'ясовується тим, що Шевченко виїхав за межі України прямо з українського села. Українське село в цілому було батраком-кріпаком здебільша Польського і Російського пана-поміщика. Всі, хто яким небудь чином «ви- скочив» з кріпацтва, зараз надужувались зробитись або ж Російським, або ж Поль- ським «паничем», і як найскорше забути

чим він був раніш, і забути свого батька, матір, братів, а з цим разом відмовитись всюди, що він був українцем. Таке явище з'ясовується тим, що українська національ- ність була придушена і все «панство» дивилось на українця як на мужика-батрака. Малодушні «вискочки-паничі» покоряючись «панським традиціям», одмовлялись від свого українства, а разом з тим і від українського батрака.

Тарас Григорович «вискочивши» з крі- пацтва не покорився «панським традиціям», не забув свого брата батрака.

Вступаючись за права Українського се- лянина-батрака він з гнівом запитує ворогів його:

"Ви розбійники несите,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуете? Стережіться,
Бо лихо вам буде".

Далі Тарас Григорович побувавши за кордоном України і побачивши тяжке

життя робочого люду інших народів, сміливо заявляє:

«Кругом неправда і неволя».

Нарід замучений мовчить».

Шевченко щиро любив усесь працюючий люд, а особисто серце його боліло за українського кріпака. Вважаючи, що освіта допоможе батракові вирватись з кріпачкої неволі, він закликав:

«Учітесь, брати мої,

Думайте, читайте!

І чужому научайтесь

І свого не цурайтесь».

До всіх же «віскочок паничів» Шевченко звертався:

«Обніміте ж, брати мої,

Найменшого брата!»

Всіх лютих катів, що знущались над кріпаками, він попережав:

«Схаменіться! Будьте люде,

Бо лихо вам буде:

Розкуються незабаром

Заковані люде;

Настане суд, заговорить

І Дніпро, і гори,

І потече сторіками

Кров у сине море

Дітей ваших».

Всіх покривждених, пригнічених Шевченко закликав:

«Борітесь — поборете».

Велика заслуга Шевченка в тім, що бачучи кругом неправду, він не боявся казати правду і закликав одверто всіх до боротьби за свої права, не дивлячись на страшні утихи того часу. Шевченка не можливо було нічим залякати. Ніякими панськими ласками його теж не можливо було зацікавити; він відповідав:

«Спасибі за раду!

Теплий, кожух, тільки — шкода,

Не на мене шитий,

А розумне ваше слово

Брехнею підбитє».

Тарас Шевченко вірив в силу робочого люду, вірив в те, що пригнічений люд власними силами здобуде собі волю.

Заповідаючи поховати його на Україні, Шевченко заповів:

«Поховайте та вставайте,

Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю

Волю окропіте».

Зараз мрії Шевченка здійснюються, думки його живуть.

Його Слава не загине.

Дмитро.

кривджених людей, в переживаннях протесту й обурення проти всякої насильства та неправди, співчуття до всіх нещасних, особливо до жінок і дітей і т. д. і т. д. А все це, як справедливо свідчать співці, що вславляли Тараса, осяяно невечірнім світлом любові й безмежної прихильності до рідної, тоді ще невільної, нещасної красуні України, до її чудових чарівних пісень, її співчуті мови й роскішної природи! Досить, навіть навмання, взяти тільки деякі вірші, щоб вже показати правдивість вищесказаного. Візьмімо хоч би такий вірш: «Над домовою Т. Шевченка», де автор побожно, з захопленням плаче-квилить з приводу смерті Шевченка і говорить, що в домовині

„Той лежить, якому не треба було золата,
Той, що душу й тіло дав
Без плати за брата”, — той, хто міг так добре співчуті “дівчині, що від зради як билина сохне”.

Той це, /то ствердження поета в пісні якого

„Янгол ілаче
Іро людську недолю,
Кожну душу пригортає,
Як матуся доною,
Та так широ та прихильно
З беззатанним тужить,
Що і кам'яне серце
Ростопить, зворушить”.

Ось віршик російського поета: „На смерть Т. Шевченка”, в якому російський співець, дуже прихильно ставлячись до горя України, висловлюється про Шевченка так: „Еще прекрасная скатилась звезда, еще одна могучая угасла сила”, і називає тіло Тарасове „Священным прахом” і т. д. Ось під такою ж назвою вірш укр. поета, який, сумуючи, що похвали Т. Г., що „Україна, загадавши, плаче”, називає Шевченка „Духом великим, серцем гарячим”, а слово його „животворним”.

Далі цей поет висловлює впевненість, що Шевченкова „дума пісня повік не загине”, що „слово Тарасове ізмалечку повітвірдять діти”, що „тє жито, що посів Тарас, зіде” і т. д. і дійсно те, що в цьому віршові сказано ще в 1861 році, справдилося!..

Ось твір відомого укр. вченого М. Максимовича, теж написаний р. 1861-го. Виславляючи великого Тараса, Максимович підкresлює, що Шевченко був наділений „високим даром пісень”, що серце в Шевченка „любило широку волю”, а його віща (пророча) душа „боліла за людську недолю”, що Тарасові „все бажалось волі для свого народу”.

Ось поет Климкович дуже виразно відтіняє значіння Шевченка що до відродження України:

„Ходило сонце, заходило:
Воно не гріло, не світило,—
Його не бачили у нас...
Явився віщий наш Тарас,
І бач! Заплакана родина
Всміхнулася у перший раз,
І нині стала жити в нас:
В умі засяло, б'ється в груди,—
Є гадка, є серце, є люде!”

Наприкінці цього віршу поет просто заявляє, що, дякуючи діяльності Шевченка „Із попілу фенікса таки ще воскресне доля України”...

Поет Навроцький говорить, що в Шевченкові „Наше щастя, наша радість, наша кріпка сила”, а сам він є „душа чиста, південня”, його „голос сміливій піднів наші душі з мертвого покою” і т. д.

У вірші „В роковині смерти Т. Шевченка”, б'єт Перебендя-Кониський дуже влучно оповідає про Шевченка так:

„Було колись: зоря зійшла
І освітила Україну;
Із хати вбогої, з села
Ішла на проповідь дитина:
„Убогий, темний ще й кріпак”,
Тарас ішов благовістити:
Що годі України синам
В ярмі, в неволі панській жити,
Що час настав ярмо зламати,
Неволю, тяжку зруйнувати.
І слово правди понеслось,
Як слово Боже з Сиона”... і т. д.

Ось вам вірш польського поета:

„Mogila Tarasowa”.

Це дуже типове визнання сили, краси, широти та вселодського значіння нашого поета, визнання українця неукраїнцем; поет-неукраїнець (поляк) в кінці свого віршу, звертаючись до Шевченка, називаючи його „віщуном Полян”, заявляє, що він „гне коліна і сиву голову схиляє перед могилою й пам'ятю Тараса: „Ku nowej nieznanej mi Mogile—Co świeże wyrosła u Kanowa—Polski wieszcz-swa głowa chyle: Przesławnia—ć Mogile Tarasowa...”

Ось російський поет Некрасов закликає „не предавайтесь особой уныности” з приводу смерті Т. Ш.—„случай предвиденный”, —бо в Росії загинув від „тюрми Петербургской, справок, допросов, жандармов любезноти”, „не один русской земли человек замечательный”, яким, на погляд Некрасова, був і Тарас.

От поет-єврей Фруг, який згадуючи про події, які осівани від Тарасом, добре пам'ятав, що в тому минулому, як і взагалі на Україні, кров земляків Фругових лилася часто, але поет-єврей, вітаючи поета-українца, називаючи його „Святой тенью”, згадує про те, що „память скорбная времен” осівана Шевченком „с чудной силой”; він несе Шевченкові:

„Слово теплое привета
Заветной памяти поета,
Который сердцу люб и мил”...

Далі Фруг стверджує, що

„В песнях тех,
Что пел нам ты,
Лежат пленильные тайны
Непостижимой красоты,
Что, осененный светлой думой,
Твой дух покой и мир любил,
И, под суровостью угромой,
Ты сердце мягкое таил,—
Что, кровь и муки воевая,
Ты сам болел душой, рыдал
И, глубоко скорбя втайне,
Об этой мрачной старине”...

Можна б довго ще перечитувати всі ці вірші, які свідчать одне: Тараса визнають всі; ще досить

Шевченко в співах інших поетів.

„Тарасе, батьку наш, замучений пророче,
Чи скоро буде світ по тій страшенній ночі?”

Ів. Франко.

Так, року 1886-го, в двадцять п'яті роковини смерті Т. Шевченка, запитує Тараса другий величезний український відродження, висловлюючи цілу низку сумніх гадон про тяжке становище сучасної йому України, малюючи життя її неначе серед темної ночі.. З того часу промайнуло багато всіх змін і перемін, ціле море крові пролилося, надмірні муки й безмежні страждання пережилися цілім світом, як і Україною, але, гадаємо, не для того, щоб Україна занапстила ще гірше свою долю!. Ми дивимось наперед, ми вбачаємо там крашу долю, ясніше майбутнє, ми віримо, що „по тій страшенній ночі скоро буде світ”... Так вірити, до цього стріміти, цього прагнути навчав нас „замучений пророк” наш—Тарас Шевченко!

Згадуючи про Шевченка, про нашого пророка, пророка вільної нової України, мимоволі згадуєш і те, як осівано нашого кобзаря іншими поетами, земляками й чужинцями. Правда, нема змоги докладно переглянути все, що написано про Шевченка; хоч би тільки поетами, але варто трохи зупинитися на цих співах, що так дружно пояснили Тараса Григоровича „незлім тихим словом”.

Нема, здається, ріжних поглядів у найріжніших людей на велетня народного українського життя й поезії—Т. Шевченка. Навіть наші вороги, і ті, „мусять” визнавати „всього” Шевченка. Правда, мужиче походження Шевченка, його часто гостре, пекуче слово правди—не всім до вподоби, і навіть така революційна й правдива натура, як відомий

російський критик В. Бєлінський, не відразу зрозумів Шевченка, від якого занадто тхнуло мужиком, демократом, пролетарем.. Але чуйні, пророчі натури поетів, які так розумом, як і чуттям бачать і знають істоту, річей, природи й людей, добре зрозуміли великого борця за волю й краще було у нашого народу. Єсть, дійсно, якась ріжниця в виразах тих чи інших поетів що до визнання достоїнств, краси й сили поетичної творчості пророка-поета, але це тільки ріжки форми—окремі уривки цільної картини, величезної на просторі довгого часу, картини того, хто, як і за що широ вітав та виславляв нашого поета. Отже візьмімо ці поезії—славослів'я, поезії—молитовні дзвони всесвітніх дзвонарів-поетів ріжних народів,—всі, як один, якось побожно співають гимн визнання, задивованості, зачарованості і особою й творчою вдачою Т. Г. Чи звіртаються поети безпосередньо до Т. Г., чи згадують про нього колишнього, про місце його „упокосння”—його славетного могили над синім Дніпром, все однаково й всі однаково тримтять від захоплення значною темою спогадів, думок, мрій про велетенське, надзвичайне, надмірне: себ-то про Т. Г., про його життя, творчість-співи, про його життєву й поетичну боротьбу за крашу долю, за визволення тоді ще поневоленого укр. люду, як за визволення всесвіту! І українські, і російські, польські, білоруські, чеські, і інші слов'янські, як і інші європейські поети підкреслють величність Тарасові душі, красу її в прагненні до загально-людських ідеалів добра, правди, справедливості, розуміння краси природи, і особливо виявлення душевних скарбів в процесі боротьби за крашу долю по-

буде привести тільки деякі гарні слова, присвячені Шевченкові, як малювачеві взагалі. Ось, наприклад, вираз Кулішів про творчість нашого поета художника:

„Гарно твоя кобза грає,
Любий мій земляче,
Вона голосно співає,
Голосно і плаче,
І сопілкою голосить,
Бурею лютує”...

Другий земляк Шевченків говорить про силу творчого натхнення Тарасового так:

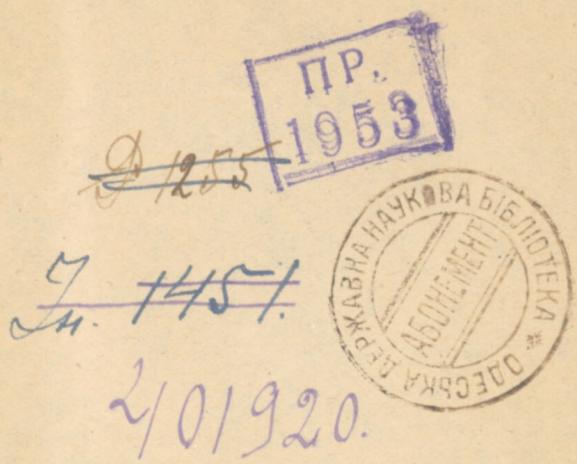
„Твої думки туманами
По лугах вставали.

Твої слізози росицею
По степам спадали,
Твої пісні соловейком
В садах щебетали”.

І тому цілком зрозуміло, хоч би тільки на підставах того, що підкреслено у вищесказаному, що можливо згодиться з поетом Чужбинським, який, оспівавши Шевченка в теплих, ніжних словах, нарешті говорить про Шевченка так:

„Покоління—поколінню об тобі роскаже,
І твоя, Кобзарю, слава, не вмре, не поляже!”

Н. Бачинський.

2/01920.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ОНУ ім. І.І. МЕЧНІКОВА